

РОЗДІЛ 11 УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

УДК 821.161.2Бічуя:7.034.7

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.36.49>

БІБЛІЙНІ ОБРАЗИ І МОТИВИ У ТВОРЧОСТІ НІНИ БІЧУЇ: ТРАНСФОРМАЦІЯ САКРАЛЬНОГО ТЕКСТУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

BIBLICAL IMAGES AND MOTIFS IN THE WORK OF NINA BICHUI: THE TRANSFORMATION OF THE SACRED TEXT IN MODERN UKRAINIAN LITERATURE

Брижіцька І.П.,

orcid.org/0000-0002-7424-7773

кандидатка філологічних наук,

наукова співробітниця

Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка

Національної академії наук України

У статті аналізується роль Святого Письма та інтерпретація біблійних образів у творчості Ніни Бічуї на прикладі творів «Дрогобицький звіздар», «Буєсть Митусина», «Мед мудрості нашої», «Сотворіння тайни», «Зачин до оповідання про Донелайтіса», «Показія, або Те, що не цілком потрапило до оповідань» та «Камінний господар». Авторка звертається до біблійних текстів, щоб розкрити філософські, етичні та духовні проблеми сучасності. Біблійні образи та мотиви стають засобом для дослідження тем віри, сумнівів, гріха, покаяння та істини.

У творі «Дрогобицький звіздар» через образи зірок і світла досліджується тема пошуку Бога і сенсу життя, які порівнюються з біблійними символами світла та провидіння. У новелі «Буєсть Митусина» розглядається тема творчості як божественного дару, де слово набуває священного значення, а головний герой нагадує біблійних пророків.

У новелі «Мед мудрості нашої» Н. Бічуя звертається до біблійного образу мудрості з Книги Приповістей, пересмилюючи його через моральний вибір сучасної людини. У «Сотворінні тайни» досліджується взаємодія матеріального і духовного через біблійні мотиви творіння і спасіння.

«Зачин до оповідання про Донелайтіса» та «Показія, або Те, що не цілком потрапило до оповідань» також містять біблійні посилання, що підкреслюють зв'язок між минулим і сучасністю. Біблійні образи тут служать засобом для розуміння духовних викликів, з якими зіштовхується сучасна людина.

У новелі «Камінний господар» біблійні мотиви використовуються для розкриття теми гріха, спокути та внутрішньої боротьби персонажів.

Таким чином, стаття акцентує увагу на взаємодії Н. Бічуї з біблійною традицією. Це дозволяє краще зрозуміти філософську та духовну глибину її творів, для яких Святе Письмо служить джерелом натхнення та допомагає висвітлити моральні пошуки персонажів.

Ключові слова: Святе Письмо, біблійні образи, перосмислення, релігійна символіка, біблійні мотиви, релігійні інтерпретації, біблійні епіграфи, морально-етичні конфлікти, філософія життя і смерті.

The article analyzes the role of the Holy Scripture and the interpretation of biblical images in the works of Nina Bichuya, using the examples of "The Drohobych Astrologer", "Mitusina's Story", "The Honey of Our Wisdom", "The Creation of the Mystery", "The Introduction to the Story of Donelaitis", "Pocasia" and "The Stone Host". The author draws on biblical texts to explore philosophical, ethical, and spiritual issues relevant to modern times. Biblical images and motifs serve as a tool for examining themes of faith, doubt, sin, repentance, and truth.

In the work "The Drohobych Astrologer", the theme of searching for God and the meaning of life is explored through the imagery of stars and light, which are compared to biblical symbols of light and divine providence. In "Mitusina's Story", the focus is on creativity as a divine gift, where the word takes on sacred meaning, and the protagonist resembles biblical prophets.

In "The Honey of Our Wisdom", Bichuya refers to the biblical image of wisdom from the Book of Proverbs, reinterpreting it through the moral choices of modern individuals. In "The Creation of the Mystery", the interaction between the material and spiritual is explored through biblical themes of creation and salvation.

"The Introduction to the Story of Donelaitis" and "Pocasia, or That Which Did Not Fully Enter the Stories" also contain biblical references, highlighting the connection between the past and the present. Here, biblical images are used to understand the spiritual challenges faced by contemporary individuals.

In the novella "The Stone Host", biblical motifs are employed to reveal themes of sin, redemption, and the inner struggles of the characters.

Thus, the article emphasizes N. Bichuya's engagement with the biblical tradition. This approach provides a deeper understanding of the philosophical and spiritual depth of her works, where the Holy Scripture serves as a source of inspiration and sheds light on the moral quests of her characters.

Key words: Holy Scripture, biblical images, reinterpretation, religious symbolism, biblical motifs, religious interpretations, biblical epigraphs, moral and ethical conflicts, philosophy of life and death.

Постановка проблеми. Релігійна символіка та мотиви Святого Письма мають важливе місце у творчості Н. Бічуї. Образи, запозичені з Біблії, постають у її текстах не тільки як релігійні символи, але й переосмислюються крізь призму сучасних морально-етичних і життєвих обставин персонажів. Важливо дослідити, як письменниця використовує біблійні епіграфи, цитати і метафори для створення текстів. Особливу увагу слід приділити тому, як у її творах взаємодіють Святе Письмо і художній текст, що допомагає досліджувати питання життя, смерті, гріха та спокути. У цьому дослідженні розглядається, як Н. Бічуя пропонує нове трактування біблійних сюжетів у контексті сучасної літератури та яким чином її твори відображають духовні проблеми сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Літературну спадщину Н. Бічуї досліджували відомі критики та літературознавці, такі як В. Габор, І. Дзюба, В. Дончик, А. Ткаченко, Н. Римар, Р. Харчук, М. Якубовська та ін. Н. Римар аналізує біблійні мотиви в контексті нарративного дискурсу прози Н. Бічуї. Р. Харчук акцентує увагу на пошуку українського родоводу у зв'язку із західною традицією. І. Дзюба підкреслює прагнення письменниці розкрити творчий світ як невід'ємну частину духовного життя своєї епохи. Однак біблійні мотиви у творчості Н. Бічуї залишаються недостатньо дослідженими, що робить їх вивчення актуальним напрямком для подальших літературознавчих розвідок.

Постановка завдання – виявити та проаналізувати, яким чином Н. Бічуя використовує та інтерпретує біблійні образи у своїх творах, а також визначити роль Святого Письма у її творчості. Особлива увага приділяється дослідженню релігійної символіки та духовних концептів, що збагачують літературний простір письменниці та розкривають її індивідуальне бачення біблійних сюжетів.

Виклад основного матеріалу. Біблія завжди відігравала значну роль у пізнанні людської мудрості, залишаючись невичерпним джерелом натхнення для багатьох поколінь. Вона подарувала світові безліч вічних образів і сюжетів, що стали основою для створення літературних творів. Н. Бічуя, подібно до багатьох інших письменників, звертається до біблійних мотивів, переосмислюючи їх та надаючи нового звучання у своїх творах. Ці мотиви допомагають авторці

аналізувати сучасні проблеми через призму історії, підкреслюючи спільні цінності різних епох.

І. Франко зазначав, що Біблію можна сприймати як збірку міфів, легенд і психологічних тем, які отримують нові інтерпретації відповідно до вимог сучасного світогляду [7, с. 264]. Таким чином, Святе Письмо не лише зберігає свою духовну значущість, але й стає підґрунтям для нових мистецьких інтерпретацій та творчих пошуків.

Релігійна символіка відіграє значну роль у творах Н. Бічуї, зокрема в таких, як «Дрогобицький звіздар», «Буєсть Митусина», «Мед мудрості нашої», «Сотворіння тайни», «Зачин до оповідання про Донелайтіса», «Показія, або Те, що не цілком потрапило до оповідань», «Камінний господар». Для письменниці Біблія стала не лише джерелом мудрості, а й основою для роздумів, що дозволило їй порушувати філософські питання життя і смерті, морального вибору та духовного становлення людини. Окрім цього, авторка гармонійно вплітає релігійні та наукові ідеї різних часів, створюючи світ, у якому духовність і знання тісно переплітаються.

У «Дрогобицькому звіздарі» головний герой, середньовічний учений Юрій Дрогобич, прагне не лише досягти успіхів у наукових пошуках, а й осягнути глибші духовні цінності, які стоять за явищами світу. Його інтереси виходять далеко за межі звичайного розуміння науки того часу – він досліджує не лише астрономічні явища та природні закони, але й шукає відповідь на питання про місце людини у Всесвіті. У своїх пошуках Юрій зіштовхується з духовними випробуваннями, намагаючись поєднати раціональні знання з вірою, що часом ставить його перед моральними й етичними дилемами. Його наукові досягнення стають не просто способом пізнання світу, але й шляхом, через який він намагається збагнути божественну сутність буття.

Епіграфом до твору обрано цитату з Євангелія від Івана (21:24): «... хоча кожен, оповідаючи, дбав про істину і говорив тільки те, що бачив» [2, с. 49]. Ця цитата акцентує на важливості пошуку істини як у житті, так і в літературі. Н. Римар зазначає, що для Н. Бічуї «першорядною» стала «життєва», а відтак і «літературна правда» [6, с. 49]. Біблійні образи в творчості письменниці набувають значення важливих символів, які сприяють розкриттю глибини внутрішніх пошуків персонажів. За сло-

вами В. Габор, у творах Н. Бічуї особливу увагу приділено внутрішнім колізіям людської душі та її глибоким духовним переживанням [3, с. 137]. У цьому контексті Біблія виступає не лише джерелом мудрості, а й провідником на шляху до моральних орієнтирів та духовного прозріння.

Головний герой твору «Дрогобицький зірдар», Юрій Дрогобич, нагадує біблійних пророків, які несли божественні послання. Його прагнення до знань і пошук правди можна порівняти з подібними пошуками у Біблії. Для Юрія зірки стають не просто небесними тілами, а й символами «людських долі» [2, с. 50], адже для себе він «виворожив» і «у зірок долі випросив», будучи зіздарем [2, с. 56]. У Біблії зірка символізує надію та божественне провидіння, як у випадку з народженням Христа, коли вона привела мудреців до Спасителя. У творі зірки також слугують дороговказами для Юрія, ведучи його до розуміння своєї місії у світі, подібно до того, як біблійна зірка вказує шлях до спасіння. Письменниця майстерно використовує цей символ для розкриття теми гармонії між людиною та Всесвітом, підкреслюючи, що кожен із нас становить його частину.

Ідея безсмертя знань, на яку звертає увагу Н. Бічуя, спираючись на філософію астронома Яна Кеплера, відіграє не менш важливу роль у творі. Кеплер стверджує: «Книга моя написана, і байдуже мені, чи прочитають її сучасники, а чи нащадки. Може, чекатиме вона сто літ на свого читача, як Бог чекав шість тисяч років на дослідника Всесвіту» [2, с. 51]. Ці слова підкреслюють його віру в те, що наука, як і божественні знання, не підвладна плинності часу, оскільки важливі відкриття можуть бути сприйняті лише через покоління. Образ Кеплера у творі символізує прагнення до пізнання космосу та духовності, поєднуючи наукове усвідомлення з релігійним баченням світу. Ця думка тісно переплітається з творчістю Н. Бічуї, яка також акцентує на значущості Святого Письма і знань, що містяться в цій книжці. Її твори, подібно до праць Кеплера, можуть залишитися недооціненими в свій час, але несуть у собі глибокі ідеї, які з часом відкриваються для розуміння.

Пошук істини у «Дрогобицькому зіздарі» став не лише науковим, а й духовним шляхом, який продовжується у «Зачині до оповідання про Донелайтіса». Н. Бічуя досліджує, як Крістіонас Донелайтіс, будучи пастором, уособлює широкий спектр моральних та релігійних переконань, прагнучи знайти баланс між сільським життям і релігійною місією. Обидва персонажі, Юрій та Донелайтіс, підкоряються не лише науковому

пізнанню, а й потребі осмислення своєї ролі у світі, де наука і релігія, знання і віра виявляються невід'ємними складовими. Як зазначає Р. Харчук, «Крістіонас Донелайтіс намагається поєднати в собі селянина і пастора, в той час як Іммануїл Кант формує моральний імператив, заснований на злитті науки та релігії» [8, с. 47]. Ця ідея стала новим етапом у пошуках Юрія Дрогобича, де наукові досягнення і релігійні вчення відіграють важливу роль у розумінні світу. В контексті цих пошуків стає очевидним, що спроби Донелайтіса і Канта зрозуміти складні зв'язки між наукою і вірою відображають внутрішній конфлікт і бажання знайти гармонію, які також властиві Юрію Дрогобичу.

У цій гармонії знань і віри важливе місце займає мудрість. У біблійному контексті вона асоціюється з Книгою приповідок Соломона, де зображена як дар Божий, здобутий через страх Господній (Притчі 9:10) [1, с. 505]. Цінні настанови для майбутніх поколінь знаходимо у «Повчанні» Володимира Мономаха, яке, подібно до біблійних текстів, передає моральні цінності та духовну мудрість. У передмові до новели «Мед мудрості нашої» Н. Бічуя цитує «Повчання» Володимира Мономаха, де він, відкривши Псалтир у часи смутку, знайшов слова: «Об чім печалишся, душе моя? Навіщо родиш в мені сум'яття?» [2, с. 70]. Псалтир став для нього джерелом втіхи та натхнення, що допомогло впорядкувати думки й написати власні настанови: «І потому зібрав я слова ті, що полюбилися мені, і уклав їх за порядком, і написав. Якщо вам останні не вподобаються, начільні хоча б возьміте...» [2, с. 70]. Звертаючись до цього тексту, Н. Бічуя проводить паралелі між минулим і сучасністю, показуючи, що мудрість, знайдена у Псалтирі Мономахом, продовжує залишатися актуальною і сьогодні.

У новелі використано мотиви з Книги Буття та інших частин Святого Письма, що набувають нових контекстів, але зберігають свою початкову символіку. Головний герой, садівник, «маючи час до роздумів, довгих від дня і ночі» [2, с. 72], розмірковує над своєю долею, що нагадує біблійне питання: «Що є людина, що Ти пам'ятаєш про неї?» (Псалом 8:5) [1, с. 451]. Мед, як символ мудрості й духовного зростання, набуває особливого значення, переплітаючись із біблійними образами. Він стає не лише продуктом природи, а й символом пошуків, які здійснює герой новели, намагаючись зрозуміти своє місце в світі. Мед уособлює солодкість знань і труднощі, які супроводжують їх здобуття, вказуючи на те, що мудрість, подібно до меду, становить дар Божий,

здобутий через працю й терпіння. У Книзі приповідок Соломонових зазначено: «Їж мед, мій сину, бо то річ добра, і стільник меду тобі на смак солодкий. Знай же, що мудрість для душі твоєї. Як ти її знайшов – маєш майбутнє, і надія твоя не пропаде» [1, с. 513]. Для садівника це усвідомлення полягало в тому, для чого він «обертався в часі і збирав плоди землі, ріки, лісу», адже «то був сенс його рук, його тіла – задля того все існувало, аби хтось, невизначений, невідомий, незнаний, збирав мед його мудрості – думку» [2, с. 73]. Герой твору усвідомлював, що ця праця, схожа на збирання меду, дарувала йому знання та давала можливість відчутти «себе дужим, і ще дужчим завдяки своїй мудрості» [2, с. 73]. Процес набуття знань став його особистим шляхом і символом людського життя, що спонукає замислитися над власною природою та місцем у світі.

У новелі «Буєсть Митусина» Н. Бічуя не лише заглиблюється у біблійні мотиви, але й переносить їх у площину мистецтва, підкреслюючи його силу та важливість. Для Митуси мистецтво слова стало основою буття так само, як для християн Слово у Святому Письмі має творчу й духовну силу. За допомогою біблійних образів письменниця торкається тем внутрішньої боротьби митця, його конфлікту з владою та прагнення до справедливості, показуючи зв'язок між духовними і матеріальними сторонами життя. Митуса зазначає: «Слова – камені, котрими кидаємо в ближнього свого» [2, с. 95], підкреслюючи, як важливо обирати кожне слово, адже воно може зцілювати або завдавати шкоди. На його думку, слово без духовного наповнення стає «тлінню» і «холодною глиною» [2, с. 99], що втілює біблійне поняття про силу слів, наповнених вірою та духом.

У новелі Н. Бічуї «Сотворіння тайни» наводиться цитата з «Патерика Києво-Печерського», що відображає середньовічні християнські цінності. Образ давньоруського іконописця Алімпія має важливу роль у роздумах про духовні принципи та справедливий розподіл матеріальних благ. Він стверджує: «Вмій розділити зароблене тобою на три частини: одну – на святі ікони, другу – убогим віддай, а третю – на потребу твого тіла» [2, с. 84]. Ця мудрість тісно пов'язана з образом блаженного Алімпія, згаданого у «Патерику Києво-Печерському», де він розподіляє свій дохід від рукоділля на три складові: першу – для створення ікон, другу – на милостиню жебракам, а третю – на особисті потреби» [5, с. 224]. Алімпій, як герой твору, втілює гармонію між духовним і матеріальним, що демонструє його глибокі цінності.

Символіка червоного кольору у новелі асоціюється з гріхом і покаранням. У тексті Н. Бічуї зазначено: «При жаристих вогнищах червоним видається Алімпієві цілий світ, і він міркує собі – отак червонясто, вогненно виглядає гріх і покарання за нього» [2, с. 80]. Н. Римар зазначає, що «зображення гріха через червоно-вогненну гаму вказує на корелятивність червоної барви, яку наратор пов'язує зі злом і негативом» [5, с. 108]. Образ Алімпія в «Киево-Печерському патерику» та новелі Н. Бічуї підкреслює важливість морального шляху та гармонії між матеріальним і духовним, що становить основу християнської етики. І. Дзюба зазначає, що Н. Бічуя прагнула досягнути творчий світ Алімпія та його внутрішні мотиви як частину духовного життя своєї епохи, а також як прояв вічної стихії творчості [4, с. 565]. Письменниця акцентує увагу на необхідності гармонії між вірою, милосердям і особистими потребами, що формують моральну основу життя головного героя. Ця гармонія проявляється в роздумах і зверненнях до вищих сил, показуючи пошук сенсу життя під час моральних випробувань. За словами Н. Римар, оповідач у новелі «Показія, або Те, що не цілком потрапило до оповідань» неодноразово звертається до надреальних можливостей, ведучи розповідь від імені Бога [6, с. 88]: «Іди й прислухайся, і приглядайся, куди приведуть тебе очі твої; там спинися, де стануть ноги твої; дослухайся, що торкнеться вух твоїх – і мовчки перетривай у душі своїй те, що перетривати можеш» [6, с. 149]. Через цей «наратив» виникає питання про духовні прагнення та їхні межі, яке формулюється так: «Чи не надто багато прагнеш?» – може запитати Бог [2, с. 153]. У новелі про Алімпія цей мотив розкривається через створення ікони, яка символізує внутрішню боротьбу героя та стає випробуванням віри, сумнівів і роздумів про мистецтво. Процес написання ікони відображає духовне очищення, перетворюючи її на «вікно у вічність», що нагадує про давні християнські традиції іконопису як божественного мистецтва, яке поєднує людське та божественне.

У новелі «Камінний господар» важливе значення має образ оповідача-пророка, якого Н. Римар порівнює з апостолом. Важливий момент, коли оповідач ставить запитання: «... ви вірите в нове пришестя Ісуса – невже забуваєте, що так само прийде Сатана? Хочете вивільнення од гріха, хочете спокути? Очищення спрагли? Що ж, сповідайтесь, спокутуйте, вказуйте пальцем на грішних...» [2, с. 37]. Цей уривок вказує на складність людських переживань і піднімає важливі

моральні питання, пов'язані з релігійними віруваннями. Авторка розкриває внутрішню боротьбу між сподіванням на спасіння та усвідомленням темної сторони духовного життя, наголошуючи на неминучості випробувань і сумнівів, які супроводжують одночасну появу Спасителя і Сатани. Віра та випробування пронизують людське життя, а оповідач-пророк, як апостол, виступає наставником, закликаючи до моральних цінностей і відповідальності за гріхи.

У творах Н. Бічуї символіка світла й темряви, запозичена з біблійних текстів, відіграє важливу роль. Р. Харчук наводить приклад з «Батьківського навчання» (Прип. 4: 18–19), підкреслюючи, що «дорога праведних, як світло зірниць, світить дедалі ясніше», тоді як «путь безбожників неначе темрява» [8, с. 94]. У новелі світло виступає символом божественного просвітлення, а темрява вказує на духовну сліпоту та втрату віри. У процесі створення ікони темрява перетворюється на божественне сяйво, де істина відкривається через акт творення. Таке поєднання релігійної символіки з духовними пошуками персонажів нерідко супроводжується молитовними зверненнями. Н. Римар звертає увагу на те, що в прозі

Н. Бічуї можна знайти фрагменти, які імітують стиль молитви [6, с. 96]. Наприклад, у новелі «Сотворіння тайни» наводиться молитва: «Во ім'я Отця і Сина...» [2, с. 15], яка підкреслює важливість духовного життя головного героя. У творі «Великі королівські лови» старий Остап звертається до чудодійних ікон із проханням: «Не доведи, Господи, навіки знеславитись, не доведи, Господи, навіки» [2, с. 64]. Ці молитовні звернення відображають не лише страх перед можливими втратами, а й бажання зберегти свою гідність і віру.

Висновки. Творчість Н. Бічуї вирізняється проникливим осмисленням релігійних тем, де Святе Письмо стає не тільки джерелом натхнення, а й способом переосмислення вічних моральних питань. Письменниця майстерно вплітає біблійні образи й мотиви в сучасний контекст, надаючи їм нових відтінків та значень. Її персонажі вирушають у складні духовні мандри, а біблійні цитати слугують для них дороговказами в роздумах про життя, смерть, гріх та спокуту. Н. Бічуя не просто продовжує українську традицію звернення до релігійної символіки, але й надає їй сучасного звучання, відкриваючи нові горизонти розуміння біблійних текстів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Біблія. Святе письмо / перекл. І. Хоменка. Жовткля: Місіонер, 1963. 973 с.
2. Бічуя Н. Великі королівські лови: новели та візії. Львів: Піраміда, 2020. 220 с.
3. Габор В. «Виворожи мене через п'ятсот літ». Ескіз до портрета Ніни Бічуї. *Дзвін*. 1997. № 8. С. 136–138.
4. Дзюба І. М. Палітра «міської» повісті: нотатки про творчість Ніни Бічуї. *З криниці літ*: в 3 т. Київ: «Києво-Могилянська академія», 2006. Т. 1. 975 с.
5. Патерик Києво-Печерський: за другою Касіянівською редакцією (1462) / упоряд. І. Жиленко. Київ, 2001. 348 с.
6. Римар Н. Наративні стратегії художньої прози Ніни Бічуї : дис. ... канд. філ. наук: 10.01.01 / Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Переяслав-Хмельницький, 2016. 230 с.
7. Франко І. Зібрання творів: в 50 т. / редкол. Є. П. Кирилюк, Б. А. Деркач та ін., К. : Наукова Думка, 1980. Т. 27. 463 с.
8. Харчук Р. Сучасна українська проза: постмодерний період : навч. посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2008. 248 с.